

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské výchovy

Bakalářská práce

2009

Jitka Pícková

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské výchovy

Charitativní a sociální práce

Jitka Pícková

**Vliv dětského domova na psychiku dítěte se
zaměřením na citovou deprivaci**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Dr. Rudolf Smahel, Th. D.

2009

*Prohlašuji, že jsem bakalářskou/diplomovou práci vypracoval/a
samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.*

.....

Podpis autora práce

1. POTŘEBY DÍTĚTE	9
1.1. Co je pro dítě životně důležitou potřebou?	10
1. 2. Teorie přilnutí/přimknutí ("Attachment Theory")	13
1.3 Křehkost dětské psychiky	14
1.4 Členění základních psychických potřeb dítěte.....	17
2. PSYCHICKÁ/CITOVÁ DEPRIVACE	20
2.1 Význam pojmu „deprivace“	20
2.2 Projevy psychické deprivace a její charakteristické rysy	22
3. ÚSTAVNÍ DEPRIVACE A DŮSLEDKY ÚSTAVNÍ VÝCHOVY	26
3.1. Děti bez lásky – i s láskou	26
3.2. Negativní důsledky ústavní výchovy	30
3.3. Děti do tří let v ústavech	31
3. 4. Deprivační následky ústavní výchovy v pozdějším věku.....	33
3.5 Prevence a včasná řešení (ve prospěch dítěte).....	34
3.6. Pomoc ohroženým dětem z hlediska sociální práce	41
4. PODPORA DĚTÍ Z ÚSTAVNÍCH ZAŘÍZENÍ.....	45
4.1. Neúprosná realita	45
4.2. Blyská se na lepší časy.....	47

My tomu nerozumíme, ale když už nám musíte maminku odměřovat na hodiny, naměřte nám ji, prosím vás, hodně. Asi jsme tu touhu zdědili za miliony let, kdy lidem záleželo na dětech nejvíc na světě.

Možná, že se v těchto letech naučíme žít bez něhy.

Ani to nepoznáme, až budeme větší. Nebudeme mít schopnost cítit.

Zatím je to ještě dobré, ještě dovedeme být smutné, když nepřijdete.

Ještě je čas! Ještě není pozdě!

Film Děti bez lásky, rež. Kurt Goldberger, 1963

ÚVOD

Asi největším snem všech dětí z dětských domovů je poznat, co je opravdová máma a táta, jaké je to vyrůstat v opravdové rodině, a vědět, že když jdou spát, někdo bude nablízku, ke komu můžou utéct do bezpečí, kdo je ochrání - jak vyjádřil dětský psycholog Urie Bronfenbrenner: „někoho, kdo je do toho špunta blázen“.

Od koho jiného než od rodiče můžeme očekávat, že si s dítětem takový vztah vytvoří? Učitelé přicházejí a odcházejí, sociální pracovníci přicházejí a odcházejí, ale rodiče a rodiny jsou tu jednou provždy.

Téma mé práce zní „Vliv DD na psychiku dítěte se zaměřením na citovou deprivaci“

Téma týkající se dětí jsem si vybrala proto, že mi jejich osud nikdy nebyl lhostejný. Myslím si o sobě (nejen já, ale i mé okolí), že jsem velmi empatická. Když jsem se dočítala z tisku či dozvídala z televize o osudech „nechtěných“ či jinak ohrožených dětí a neutěšené situaci systému ústavní výchovy, vždy to ve mně zanechávalo pocity smutku a jakési nespravedlnosti vůči těm, které díky svým rodičům a rozhodnutí státních orgánů neprožijí spokojené dětství, na které má každé dítě právo.

A proč jsem si vybrala problematiku dětí v dětských domovech? Jejich počet v dětských domovech a počet ústavních zařízení u nás je v poslední době jedním z nejdiskutovanějších témat v sociální oblasti.

Proč je u nás stále tolik dětí v ústavní péči a jejich počty neklesají? Proč se více nepracuje na opatřeních směřujících ke zkrácení doby pobytu, když je odborníky (Matějček, Langmaier, Kovařík, Koluchová, Bubleová) a našimi i zahraničními výzkumy (Matějček a kol., středisko NRP, NICHD) prokázán negativní vliv

dlouhodobé ústavní péče na zdraví a vývoj dítěte, a dokázáno, že dítě, aby mohlo růst a prospívat, potřebuje trvalý citový vztah a pevné rodinné zázemí?

Předmětem mé práce je seznámení se s potřebami dítěte, s důsledky při jejich neuspokojení, což úzce souvisí s pojmem citová deprivace.

Dále chci čtenáře uvést do problematiky pobytu dítěte v ústavním zařízení (v našem našem případě dětských domovů), konkrétně vlivu na jeho psychiku nejen v průběhu pobytu, ale i později v dospělém věku.

Za cíl své práce si kladu potvrdit důležitost uspokojování potřeb dítěte již od raného věku, protože právě ten je pro další rozvoj a budoucnost dítěte nesmírně důležitý.

Také chci poukázat na nedostatečně fungující systém ústavní výchovy a na řadu problémů s tím spojených. Především chci ale upozornit na negativní vliv pobytu dítěte na jeho psychiku a laxní přístup našich orgánů, které mají v rukou osud dítěte a tuto skutečnost si mnohdy ani neuvědomují.

Pro bližší pohled do této problematiky jsem prostřednictvím e-mailu kontaktovala Nadaci Terezy Maxové a Středisko náhradní rodinné péče, bohužel, ani z jedné organizace mi nepřišla odpověď. Ani snaha o návštěvu dětského domova v blízkosti mého bydliště nebyla úspěšná, naopak, setkala jsem se s velmi strohou a odmítavou reakcí tamní sociální pracovnice.

Práce je tedy čistě teoreticky orientovaná, založená především na studiu literatury a podepřená literaturou a výzkumy profesora Matějčka jeho kolektivu.

Začnu potřebami dítěte, protože od nich se vše odvíjí. Pokud tyto potřeby nejsou v dostatečné míře uspokojovány, dochází k deprivaci. V důsledku pobytu v ústavním zařízení pak jde o deprivaci ústavní a z toho vyplývající i (dle mého názoru) negativní vliv ústavní výchovy, což dokládají i dlouhodobé výzkumy a projekty, jejichž závěry

jasně prokazují například i to, že děti do tří let by v ústavech neměly být vůbec, a když, tak jen na nezbytně nutnou dobu. Nejenže jsou tyto děti ohroženy citovou deprivací nejvíce, protože právě věk do tří let je pro dítě z hlediska dalšího psychického, fyzického a sociálního vývoje nejdůležitější, ale negativní vliv dlouhodobého pobytu v ústavním zařízení je prokázán i v pozdějším, středním věku. V této souvislosti se dotknu problému vysokého počtu dětí v ústavních zařízeních, konkrétně v kojeneckých ústavech a dětských domovech, na které je i má práce zaměřena. Ústavních zařízení a počet dětí v nich stále neubývá, nadále je dáována přednost ústavní péči před náhradní výchovnou, což je v oblasti sociálně-právní ochrany dětí v současné době jedno z nejvíce diskutovaných témat v naší společnosti a také velmi kritizovanou skutečností ze strany mnoha našich odborníků a organizací, kterým současná situace není lhostejná, ale i ze stran mezinárodních organizací jako UNICEF nebo Výbor OSN pro práva dítěte. Oproti jiným opuštěným dětem žijícím mimo rodinu ve vyspělých evropských zemích totiž naše děti nemají stejnou naději k „normálnímu rodinnému životu“. Bohužel proto, že u nás je dosud nejrozšířenější formou péče o opuštěné děti-péče ústavní.

Dosud byl asi jedinou alternativou u nás Klokánek, což je ale-z mého pohledu-vzhledem k neutěšené situaci ústavního systému trošku málo. V současnosti se hodně hovoří o profesionální pěstounské péči, která by tuto situaci zlepšila.

Pomoc znevýhodněným a „ohroženým“ dětem (v posledních letech je tento termín nahrazován pojmem „dítě ve zvlášť obtížné situaci“) poskytuje kromě jiných oborů také sociální práce, kde je znalost deprivací teorie považována za nezbytnou součást přípravy sociálního pracovníka. Právě posuzování situace a potřeb ohrožených dětí a přístupu a role sociálního pracovníka k nim se podrobně věnuje Oldřich Matoušek v knize *Metody a řízení sociální práce*, ze které jsem při psaní kapitoly na toto téma čerpala.

O podpoře dětí vyrůstajících v DD, ústavní výchovou ohrožených, či dětí z ústavního zařízení odcházejících, se budeme zabývat v kapitole poslední. Jací vůbec jsou“odchovanci“ústavních zařízení? Je jich hodně. Jako malí touží po pohlazení. Později po někom, kdo by je pochopil, vždycky tam pro ně byl...a měl je rád. Nemůžeme jim nahradit domov, ale můžeme kladně ovlivnit jejich budoucnost a to především díky nestátním neziskovým organizacím, nadacím a projektům. Nesmíme zapomenout také na pomoc samotným rodinám ohrožených dětí. Bohudík, takových organizací, které se pomocí rodinám, v nichž se děti ohrožené ústavní výchovou nachází, zabývají, stále přibývá, proto jsem se zaměřila jen na některé, z mého pohledu ty nejznámější.

1. POTŘEBY DÍTĚTE

„Děti jsou hosty svých rodičů. Přicházejí na místo pro ně přichystané, chvíli zůstanou - patnáct, dvacet nebo dvacet pět roků - a opět odcházejí, aby si vytvořily svůj vlastní prostor. Ačkoliv rodiče mluví o "svém synu" nebo o "své dceři", tyto děti nejsou jejich vlastnictvím. V mnoha ohledech jsou děti cizinci. Rodiče je musí poznávat, objevit jejich přednosti a slabosti, dovést je k dospělosti a dovolit jim, aby učinili svá vlastní rozhodnutí.

Největší dar, který mohou rodiče svým dětem dát, je jejich vzájemná láska. Právě skrze tuto lásku mohou vytvořit prostor bez úzkosti, aby v něm děti mohly vyrůstat, povzbuzovány k rozvíjení vlastní sebedůvěry a k tomu, aby hledaly způsob, jak si svobodně zvolit svou vlastní životní cestu.“¹

Je jednoznačně prokázáno, že jediným prostředím, kde se může dítě zdárně vyvíjet, je prostředí rodiny a vědomí existence blízké osoby, která vždy bude nablízku a která se o toho malého človíčka postará. Potřebami dítěte se velmi důkladně zabýval profesor Matějček. V jedné ze svých Psychologických esejích „Dnes je taková doba...“ (Praha, Karolinum 2004) se zamýšlí nad výmluvami na dnešní uspěchanou dobu a nedostatek času i v souvislosti s výchovou dětí - a ne na čas, ale především na náš žebříček hodnot klade ve svém zamyšlení největší důraz. „...zkrátka, čemu dáváme přednost a to, jak teď okamžitě, tak celkově, životně, zásadně. Jde tu o vztah, zájem a motivaci lidské lásky ke svému potomstvu, zabudované do nás předchozím statisíciletým vývojem lidského rodu. A toho času děti vskutku nepotřebují mnoho. Nepotřebují, aby je někdo neustále hladil nebo držel za ruku a o něčem přesvědčoval. Co potřebují

---

¹ NOUWEN, H. *Chléb na cestu*. Karmelitánské nakladatelství, 2000.

především, je jistota, že tu mají někoho svého, ke komu patří a kdo patří k nim, na koho je spolehnutí, kdo jim vždycky přijde na pomoc a kdo s nimi sdílí jejich smutky, bolesti, zábavu, legraci a radost ze života,“ uvádí Zdeněk Matějček.

Jinými slovy vyjadřuje nejdůležitější potřebu také ve své knize s názvem „Co děti nejvíc potřebují?“ vydanou nakladatelstvím Portál v roce 2003, cituji: *„Mnoho věcí, ale ze všeho snad nejvíce jistotu ve vztazích ke svým lidem.“*

„Dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství. A šťastné dětství je jednou z podmínek pro dobré, zdravé utváření lidské osobnosti. Duševně zdraví, zdatní, vyspělí lidé tvoří zdravou společnost.“

1.1. Co je pro dítě životně důležitou potřebou?

Když jsem přemýšlela nad touto otázkou, vzpomněla jsem si na knihu Proč jsou šťastné děti šťastné od Steve Biddulpha. Původně otázka v knize zněla proč vlastně děti zlobí. Odpověď - kvůli neuspokojeným potřebám. Ale jaké neuspokojené potřeby, myslíte si asi, by naše děti mohly mít? Dáváme jim najíst, oblékáme je, kupujeme jim hračky, udržujeme je v teple a čistotě... Existují však i některé zvláštní potřeby (naštěstí je lze uspokojit velmi levně), které stojí mimo uvedené "základní" potřeby, uvádí autor.

Zde bych chtěla uvést jeden příběh z této knihy, ve kterém je odpověď na tuto otázku vysvětlena. Když v roce 1945 skončila druhá světová válka, Evropa ležela v troskách. Mezi mnoha problémy, které bylo třeba vyřešit, byla péče o tisíce sirotků, jejichž rodiče byli buď zabiti, nebo byli od dětí válkou trvale odloučeni. Švýcaři, jimž se podařilo zachovat neutralitu, vyslali své zdravotníky, aby zjistili možná řešení. Jeden lékař měl za úkol prozkoumat, jak nejlépe by se dala zajistit péče o osiřelá miminka. Cestoval po Evropě a seznamoval se s mnoha způsoby této péče, aby viděl, který z nich

je nejúspěšnější. Viděl mnoho extrémů. Američané kdesi postavili polní nemocnice; děti tam byly uloženy v postýlkách z nerez oceli, na pokojích byla dokonalá hygiena, a zdravotní sestry v uniformách jako ze škatulky jim v pravidelných čtyřhodinových intervalech dávaly vědecky sestavenou mléčnou výživu. Na druhé straně pomyslné škály vysupělo do odlehlé horské vesnice nákladní auto, řidič se zeptal „Mohli byste se postarat o tyto děti?“ a zanechal půl tuctu plačících nemluvnat v péči vesničanů. Tady, obklopena dětmi, psy a kozami, v náručí vesnických žen, dostávala nemluvnata kozí mléko a později jedla ze společné mísy. Lékař srovnával velmi jednoduše - děti nevážil, neměřil koordinaci pohybů ani nezjišťoval, zda se smějí či navazují kontakt očima. V těch dobách chřipek a úplavice používal tu nejjednodušší ze všech statistických metod: úmrtnost. A to, co zjistil, bylo poněkud překvapivé... Po celé Evropě zuřily epidemie a mnoho lidí umíralo, ale děti v drsných vesnických podmínkách prospívaly lépe než jejich vědecky opečovávané protějšky v nemocnicích! Tento lékař objevil něco, co staré moudré ženy věděly už dávno, jenomže jim nikdo pořádně nenaslouchal. Zjistil, že děti potřebují k životu lásku.

Děti v polních nemocnicích měly všechno - kromě něhy a podnětů. Dětem na vesnici se dostávalo více objetí, štouchanců a věcí k vidění, než byly schopny pojmout a - pokud se rozumně dodržovala základní péče - svědčilo jim to.

Onen lékař samozřejmě nepoužil slovo „láska“ (podobná slova vědce neuspokojují), ale popsal situaci dost jasně. Podle něj bylo důležité následující: časté dotyky a tělesný kontakt s dvěma nebo třemi určitými osobami, jemný, ale znatelný pohyb (např. poponášení sem a tam, pohupování na kolenou), kontakt očima, úsměv a pestré, živé prostředí (zvuky jako zpěv, povídání, napodobování dětské mluvy atd.).

Byl to důležitý objev a bylo to poprvé, co byl uveden v odborné literatuře. Nemluvňata potřebují lidský kontakt a lásku (a ne jen potravu, teplo a čistotu). Pokud je nemají, mohou snadno zemřít.

Miminka mají ráda doteky a mazlení. To platí i o malých dětech, ačkoli už jsou vybíravější v tom, kdo se s nimi může mazlit. Dospívající mládež už mazlení přivádí do rozpaků, ale dívky i chlapci v důvěrném rozhovoru připouštějí, že mají rádi projevy láskyplného citu jako kdokoli jiný. A jak postupně dospívají, s velkou energií už sledují zcela speciální formy lásky!

Staráme se o tělesné potřeby svých dětí, ale pokud je to všechno, co děláme, stále to nestačí. Naše děti mají také duševní potřeby - ty jsou prosté, ale životně důležité. Dítě potřebuje stimulaci, a to člověčí stimulaci. Aby bylo šťastné, denně potřebuje porci popovídání s přídavkem lásky a chvály. Pokud mu to bezezbytku dáváme - a ne jen neochotně zpoza kupy prádla na žehlení či novin - nebude to trvat dlouho a šťastné bude.²

V čem tedy ve výchově chybujeme? Nad touto otázkou se v knize *Výchova* zamýšlí Jiří Kovařík.

„Myslím, že nejčastější chybou je to, že si plně neuvědomujeme svůj význam a nezastupitelnost v životě dítěte. Další chybou je nedostatek trpělivosti, později důraz na dobrý výkon či výsledek, bez dostatečného ocenění snahy - tedy nadměrná náročnost.

Snad nejrozšířenější je ale nedostatek času, a (hlavně) neochota si čas udělat. Všichni jsme v pokušení stavět svou vlastní identitu na tom, co děláme, na své profesi. Vezme však, že jakožto rodiče jsme teď, v této chvíli, pro své děti nezastupitelní. Neuděláme-li si na ně čas, budou hledat někoho, kdo si ten čas najde.

---

² BIDDULPH, S. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. Portál 2006. ISBN: 80-7367-192-1.

Má psychologická praxe v „učednické dílně“ profesora Matějčka mě naučila uvědomit si jednu důležitou okolnost, kterou všichni dobří rodiče intuitivně znají, a ti rodiče, jimž se příliš nedaří, alespoň tuší: dítě může být, a je, šťastné, jsou-li šťastni jeho rodiče.“³

1. 2. Teorie přilnutí/přimknutí ("Attachment Theory")

Tím, jak se utvářejí a vyvíjejí blízké citové vztahy ve velmi raném dětství, se zabýval britský psychiatr John Bowlby (1969). Jeho názory se profilovaly ve 40. letech v Britské psychoanalytické společnosti, kde tehdy převažovalo pojetí agresivní a destruktivní povahy dítěte, které odporovalo Bowlbyho zkušenostem z práce s dětmi oddělenými od rodičů během války. Bowlby vystudoval nejen psychologii, ale i přírodní vědy, a široký odborný základ spolu s klinickou praxí mu umožnil formulovat teorii přilnutí / přimknutí („attachment theory“), která vysvětluje zásadní otázky ohledně citového přilnutí dítěte, separace a prožívání ztráty.

Podle teorie přilnutí souvisí vztahovost s vrozenými procesy. Potřeba utvářet blízké citové vztahy je univerzální lidskou potřebou, která se objevuje ve všech kulturách a je rozšířena už mezi primáty. Dítě (mládě) projevuje přimykající se chování (hledá fyzickou blízkost, tiskne se, projevuje se mimicky a zvukově) a dospělý na toto chování recipročně odpovídá svým přimykajícím se chováním (bere dítě do náručí, dotýká se ho, usmívá se a mluví na ně); tímto způsobem se buduje a posiluje přilnutí konkrétního dítěte ke konkrétnímu dospělému. Cílem přilnutí je zakoušet pocit bezpečí, a vztahovost je přitom významným regulátorem emoční zkušenosti dítěte. Přilnutí se buduje v prvních měsících života. Jakmile se přilnutí zformuje, zůstává stabilní (a to i

---

³ KOVAŘÍK, J. *Šťastné dítě bez šťastných rodičů?* Katolický týdeník č. 13/2004.

tehdy, když se objekty přilnutí k potomkům chovají zneužívajícím způsobem) a dítě si je jako vzorec přináší i do vztahů k dalším osobám.

Významná představitelka teorie přilnutí Mary Ainsworthová vyvinula postupy, kterými bylo možné sledovat, jaké interní funkční modely malé děti používají v procesu vztahování se k matce (jako k osobě, která o dítě převážně pečuje). Ainsworthová a později i další psychologové se těmito výzkumům věnovali průběžně od 60. do 80. let 20. století. Od 90. let na tento výzkum navazuje Peter Fonagy (1999) nebo Helena Stein (2002).⁴

1.3 Křehkost dětské psychiky

Známý dětský psycholog Urie Bronfenbrenner napsal, cituji: *„Dítě potřebuje ke svému zdárnému intelektuálnímu, emocionálnímu, sociálnímu a mravnímu rozvoji nejméně jednu osobu, která s ním bude udržovat a rozvíjet oboustranně aktivní vzájemný vztah, postupně narůstající složitosti, na pravidelné bázi a po dlouhý úsek jeho života. Mezi touto osobou a dítětem se postupně vytvoří silné iracionální citové pouto a tato osoba by měla být dítěti plně oddána, asi po celý život.“* *“A kdo může mít, s největší pravděpodobností, takový iracionální, emocionální vztah k dítěti? Samozřejmě odpověď je, že rodič.*

Bezpodmínečnou lásku ve výchově dítěte můžeme chápat jako světlo, které nás vede. Bez něho se jako rodiče budeme pohybovat v naprosté tmě a nepoznáme, kde jsme a co bychom měli dělat s ohledem na dítě. Toto světlo nám ukazuje, kde se nacházíme my a kde naše dítě a co máme dělat ve všech oblastech výchovy včetně kázně. Pouze

---

⁴ Psychoanalytický týdeník-archiv. Vlož. 2006-05-17 [cit. 2008-11-21]. Dostupné na <http://psychoanalyza.sblog.cz/2006/05>.

takový základ tvoří úhelný kámen, na kterém můžeme budovat nejvhodnější způsob výchovy dítěte a denně tak naplňovat jeho potřeby. Bez základu bezpodmínečné lásky se náš rodičovský úkol stává břemenem plným zmatků, které nám přinášejí zklamání.

Co je to bezpodmínečná láska? To znamená milovat své dítě bez ohledu na to, jaké je. Není důležité, jak vypadá. Rozhodující nejsou ani jeho kvality, sklony nebo handicap. Není podstatné, co z něho bude, a vůbec nejtěžší na této lásce je to, že nezáleží ani na tom, jak se dítě chová. Samozřejmě, že to neznamená, že jeho chování se nám vždycky líbí. Bezpodmínečná láska znamená, že své dítě milujeme i přesto, že jeho chování se nám někdy protiví.

Toto je ideál, a i když jej nikdy nenaplníme na sto procent, platí, že čím více se k ideálu přiblížíme, čím více ho naplníme, tím budeme spokojenější jako rodiče a tím větší bude naše sebedůvěra. Také naše dítě bude spokojenější a šťastnější. /.../

Jestliže je milujeme pouze tehdy, když splní mé požadavky nebo očekávání, budou pociťovat svoji nedostatečnost. Budou si myslet, že nemá smysl se sebevíc snažit, protože nikdy neudělají dost. Bude je trápit nejistota, úzkost, budou se podceňovat. Budou mít neustálé překážky ve svém zrání v citové oblasti a v chování. Znovu si uvědomují, že za své zrání nenesou odpovědnost jen mé děti, ale i já.

Odpověď, kterou dáme dítěti na jeho nejdůležitější otázku „Máte mě rádi?“, předurčuje jeho základní přístup k životu. Rozhoduje o něm naše odpověď.

Dítě nám obvykle klade tuto otázku svým chováním, a proto mu i my odpovídáme vlastním chováním. Odpovídáme nejen tím, co říkáme, ale i tím, co děláme. Dítě nám svým chováním sděluje, co potřebuje. Zda potřebuje více lásky, kázně, přijetí nebo porozumění.

Dítě vnímá naši lásku podle toho, jak se k němu chováme. Dovídá se o ní z našeho chování, z toho, co říkáme a co děláme. Ale to, co děláme, má větší váhu. /.../

Děti si můžeme představit jako zrcadla, která odrážejí naši lásku, ale sami ji nevytvářejí. Jestliže jim projevujeme lásku, ony ji vracejí. Když ji neprojevujeme, nemohou ji ani vrátet. Jestliže je naše láska bezpodmínečná, opětuji ji bez podmínek. Když je milujeme jen za určitých podmínek, opětuji naši lásku stejným způsobem.

Milující rodiče si všimnou okamžiku, kdy jejich dítě zoufale potřebuje soustředěnou pozornost, a věnují se mu, i když se jim to v té chvíli vůbec nehodí.

Co je soustředěná pozornost? Při soustředěné pozornosti se dítěti věnujeme takovým způsobem, že nemá žádné pochybnosti o naší lásce. Cítí, že ho milujeme a že uznáváme jeho práva. Ujišťujeme ho o tom naší pozorností, vážným přístupem a přímým pohledem. Soustředěná pozornost probouzí v dítěti pocit, že je v očích svých rodičů nejdůležitějším tvorem na světě. /.../

Dítě by mělo mít pocit jedinečnosti. Má ho málo dětí, ale jak odlišné je dítě, které ví o své neobyčejnosti. Pouze soustředěná pozornost může dát dítěti poznání a vědomí vlastní hodnoty. Je to velmi důležité pro vývoj sebehodnocení. Je tím velmi hluboce ovlivněna jeho schopnost navazovat vztahy a milovat druhé lidi.⁵

Mnoho rodin s dětmi je však normálních jen zdánlivě; jsou to často potencionální problémové rodiny, kdy rodiče zpravidla nemají čas se zabývat problematikou dětí každý den anebo se zabývají pouze mimořádnými událostmi a záležitostmi, ať již negativními či pozitivními. Zpravidla vůbec netuší, že dítě je v určitém období svého individuálního vývoje mnohem citlivější a zranitelnější, a to nejen tělesně, ale zvláště psychicky a že dítěti musí věnovat péči a pozornost, aby dítě cítilo onu neviditelnou, ale stále přítomnou lásku, bez níž snad každé dítě trpí, nejen

---

⁵ CAMPBELL, R.: *Potřebuji tvou lásku*. Praha: Návrat Domů, 2001, s. 65-74; ISBN: 80-85495-63-5).

psychicky, ale může trpět i fyzicky. Trvá-li například taková neláska v rodině léta, může vést až k poruchám v koordinaci pohybů, řeči a potížemi se soustředěností, paměti atd.⁶

1.4 Členění základních psychických potřeb dítěte

„Když si přineseme své děťátko z porodnice domů,“ uvádí ve své knize Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte Zdeněk Matějček kapitolu týkající se základních duševních potřeb dítěte, „čeká tu na něj vybavička a spousta všelijakých věcí, ale hlavně tu na ně čekají JEHO LIDÉ, kteří se na ně těší, kteří je budou mít rádi a kteří budou hledět, aby mu na tomto světě bylo dobře. Má-li mu být ale opravdu dobře, musí tito JEHO LIDÉ vědět, co tento malý tvoreček bude potřebovat, až bude v jejich péči vyrůstat, vyspívat, rozum brát, dovádět, zlobit atd.“⁷

Podle Matějčka a Langmeiera (z knihy Psychická deprivace v dětství) existují čtyři vzájemně se prolínající úrovně potřeb důležité ke správnému vývoji dítěte.

Potřeba přívodu podnětů v přiměřené míře a variabilitě, což znamená, že dítě potřebuje stimuly, podněty v oblasti zrakové, sluchové a hmatové. To vše je spojeno s potřebou pěkného prostředí, hraček, lidí.

Potřeba smysluplného světa, to znamená určitá stálost věcného a sociálního prostředí, které dítě prostřednictvím matky poznává a orientuje se v něm. Již v kojeneckém období dítě potřebuje a také vnímá určitý řád, pravidelnost a možnost ovlivnění vlastních činností.

---

⁶ WOLF, J.: *Co dítě potřebuje nejvíce?* s. 170-171, *Výchova a práva dítěte na prahu tisíciletí - ze Sborníku příspěvků z 8. konference ČPdS v Brně, 9. -10. 9. 1999).*

⁷ MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte.* s. 28, Praha: Grada, 2005. Vyd.1, ISBN 80-247-0870-1.

Citové, emoční potřeby. Jde především o trvalý kladný vztah k mateřské osobě a dalším členům rodiny a později vrstevníkům (zvláště pak ve školním věku, v pubertě, a později potřeba životního partnera a potřeba mít děti)

Potřeba sociální – postupné uvědomování si vlastního Já-sebevědomí, sebezpojetí, své identity. Jde o potřebu být přijímán, patřit někam.

V knize Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte uvádí Zdeněk Matějček další potřebu, pátou, a to potřebu otevřené budoucnosti. Nazývá ji potřebou skutečně jen „lidskou“, označuje se také jako potřeba existenciální.

„Ne, že by to byla zrovna velká tragedie, kdyby některá z oněch potřeb dokonale splněna nebyla, ale přece jen je to pro dítě určitá nevýhoda a dál v životě to pak stojí mnohdy dost práce, aby se následky takového nedostatku (říká se tomu psychická deprivace) odstranily a vyrovnaly. Zajisté je lépe těžkostem předcházet než je napravovat,“ uzavírá Matějček kapitolu o duševních potřebách dítěte.⁸

Základní psychologické potřeby podle Pražské školy

Tato klasifikace je nyní nověji mírně pozměněna-vychází z koncepce Pražské školy vývojové psychologie a psychické deprivace:

Potřeba stimulace – potřeba optimálního přívodu podnětů, co do jejich variability, modality, kvantity a kvality s ohledem na konkrétní individuální dítě.

Potřeba „smysluplného světa“, řádu v chaosu podnětů neboli potřeba podmínek pro účinné učení.

---

⁸ MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada, 2005. Vyd. 1, ISBN 80-247-0870-1.

Potřeba jistoty, bezpečí – interpersonálního vztahu typu „matka-dítě“, toho, čemu anglosaská literatura říká „attachment“ (–viz. Bowlby, přilnutí)

Potřeba osobní identity – potřeba sociálního začlenění do širšího okruhu lidí.

Potřeba „otevřené budoucnosti“ – potřeba životní perspektivy či „životního smyslu“⁹

Maslowova pyramida potřeb a hodnot

Přibližně v polovině dvacátého století přišel americký psycholog Abraham Herbert Maslow (1908 - 1970) s hierarchickým modelem lidských potřeb. Podobně jako u potřeb podle Pražské školy jsou i Maslowovy lidské potřeby hierarchicky uspořádány.

Slavný model má podobu pyramidy, jejíž základnu tvoří právě fyziologické potřeby (1), na ní jsou postaveny další potřeby (vzestupně): potřeby jistoty a bezpečí (2) – tyto spolu dohromady tvoří potřeby nižšího řádu; mezi potřeby vyššího řádu Maslow zařadil: společenské potřeby (3), mezi které patří potřeba sounáležitosti, lásky, úcty, přátelství atd.; potřeby uznání a ocenění (4) kam mimo jiné můžeme zařadit potřebu znát a chápat svět kolem sebe, ale i sebeúctu, spokojenost s vlastní profesionalitou, ale vedle toho i potřeby estetické. Nejvyšší stupeň potřeb je vyhrazen pro potřebu sebeaktualizace a transcendence (5). Teorie praví (a model takovou interpretaci sám nabízí), že uspokojení nejnižších potřeb je důležitá pro možnost rozvinutí potřeb vyšších.

Všechny tyto potřeby nemohou být dítěti uspokojovány ani v sebelépe vedeném dětském domově, ovšem ani v mnohých rodinách, v nichž rodiče své děti zanedbávají, ubližují jim, ponižují je nebo dokonce týrají.

---

⁹ MATOUŠEK, O. a kol. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2002, s. 209-213.

2. PSYCHICKÁ/CITOVÁ DEPRIVACE

Odborně začala být problematika psychické deprivace zkoumána v polovině 19. století. Do té doby existovaly popisy jednotlivých případů dětí extrémně deprivovaných, většinou sociálně izolovaných nebo odchovaných zvířaty. Termín "deprivovaný" nebyl ještě užíván, děti se označovaly jako "vlčí", "zdivočelé" atd.

Nejlépe dokumentována je zpráva o dětech Amale a Kemale, které byly v r.1920 chyceny ve vlčím doupěti v Indu a dále vychovávány v sirotčinci. Popis vedoucího sirotčince, misionáře Singha, zpracoval a publikoval v roce 1940 včetně fotografické dokumentace psycholog Arnold Gessel. Je to první psychologické zpracování vývoje dítěte, které žilo mimo lidskou společnost.

2.1 Význam pojmu „deprivace“

Pojem „deprivace“ pochází z latinského *deprivatio* a znamená „ztrátu, zbavení něčeho důležitého či žádoucího, psychický důsledek karence (nedostatku nezbytných, nutných a potřebných podnětů k určité činnosti), stav nemožnosti uspokojení základních potřeb jedince, vedoucí k porušení psychické rovnováhy, vyznačuje se absencí podnětového pole a motivačních faktorů. Rozlišuje se deprivace smyslová čili senzorická (nedostatek smyslových podnětů a vjemů, může vyvolat neurotické projevy, při dlouhodobém trvání i halucinace chybějících podnětů), spánková (zbavení jedince možnosti spánku, vyvolávající vysílení organismu doprovázené někdy halucinacemi), citová (nedostatek citových vztahů, který je závažný zejména v raném věku a nepříznivě ovlivňuje emocionální vývoj člověka) a sociální (nedostatek sociálních kontaktů). Přesáhne-li deprivace určitý práh, dochází k nevratným poruchám funkcí organismu,

trvale poznamenávajícím jedince ve sféře prožívání i chování.“¹⁰ Usměrnování deprivujících situací je proto jednou z důležitých složek prevence psychických onemocnění.

Psychická deprivace bývá definována jako psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu (Langmeier, Matějček, 1974). Poznamenává podstatným, nikoli však nevratným způsobem další vývoj dítěte. Následky psychické deprivace mohou být jak krátkodobé, tak dlouhodobé (Langmeier, Matějček, 1974; Matějček, Bubleová, Kovařík, 1997), všechny teorie, které se zabývají následky deprivace díky odloučení dítěte od matky, se scházejí v jednom bodě – trvalé odloučení delší než několik měsíců způsobuje následky trvalé.

Její diagnostika vychází z psychologických vyšetření, kde se sleduje zachycená dynamika vývoje v závislosti na životních podmínkách dítěte, dále na základě pediatrického vyšetření, kde se hodnotí genetické dispozice a ze šetření sociálního pracovníka, který se zaměřuje na funkčnost rodiny a výsledky pedagogického vyšetření.

V minulé kapitole jsem uvedla základní psychické potřeby, které jsou důležité ke zdárnému vývoji dítěte. V případě neuspokojení těchto potřeb dochází k následkům vedoucím k psychické deprivaci dítěte, které Matějček spolu s kolektivem zjistil na základě dlouhodobých výzkumů. Prognózu deprivčních poruch nepokládá za beznadějnou, ale ani za příznivou. *„Těžké a dlouho trvající deprivace působí v psychické struktuře dítěte zpravidla hluboké změny, které mohou být trvalé. Čím mladší je dítě a čím déle deprivace trvá, tím menší je naděje, že bude možné následky beze zbytku odstranit. Je také pravděpodobné, že jisté poruchy, hlavně v emocionální*

---

¹⁰ Seznam Encyklopedie. [cit. 2008-12-04]. Dostupné na URL: <http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/35379-deprivace>.

oblasti, přetrvávají i tam, kde se pacient sociálně a intelektově přizpůsobil celkem normálně.“ (Matějček).

Při absenci přívodu podnětů dochází k narušení a zpomalení vývoje. Pokud dítě zásadním způsobem mění své sociální prostředí, například při přechodu z jednoho ústavního prostředí do druhého, je traumatizováno, protože ztrácí vše, co už chápalo. Jeho vývoj se může přechodně vrátit i na nižší úroveň, tzv. přechodný regres.

2.2 Projevy psychické deprivace a její charakteristické rysy

Předpokladem normálního vývoje je tedy individuální kontakt s matkou a dalšími blízkými osobami. Jednoznačné negativní následky na osobnosti dítěte má jev, který je vyvolán dlouhodobým odloučením od matky dítěte do období 3 – 3,5 let věku dítěte, a to je separace. Je to jev s patologickými následky především v období od 7. měsíce, kdy se přetváří biologická závislost na matce v závislost citovou, nejnebezpečnější je v období, kdy už je zcela vytvořena.

Separční úzkost je zdravý projev dítěte, které má citový vztah s matkou. Následky separace mohou vypadat jako apatie, hyperaktivita, naopak pasivita, odmítání citového vztahu apod.

Na účinku a důsledcích separční úzkosti se podílí: věk dítěte – čím je dítě mladší, tím je separční úzkost silnější, v předškolním období však naopak může separace posilovat osamostatňování dítěte; forma separace – zda jde o krátkodobé odloučení, dlouhodobé, náhlé, postupné či úplné; v případě aktivní separace dítě opouští matku a prozkoumává okolí – byt, zahradu, ale vždy se vrací na výchozí místo, v případě pasivní separace je opouštěno matkou, aniž by o to stálo, prostředí, ve kterém

je dítě separováno – může jít jak o pobyt v nemocnici, tak o pobyt u babičky nebo jiné osoby, která dítě hlídá; přítomné a doprovázející osoby - jejich chování i samotný vztah k dítěti, jejich snaha o zklidnění dítěte a odvedení pozornosti od nepřítomné matky; temperamentové vlastnosti dítěte; předchozí zkušenosti dítěte s odloučením od matky.

V průběhu prožívání separační úzkosti se nejčastěji rozeznávají tři fáze: fáze protestu, odmítání situace odloučení(dítě křičí, pláče, nereaguje na jiné osoby, volá matku, je neklidné), fáze zoufalství(dítě ztrácí naději, že matku přivolá, je smutné, apatické a nemá zájem o cokoli), fáze odpoutání(dítě jako by zapomíná na vztah s matkou a je schopné se citově vázat na osobu, která o ně pečuje, je-li taková osoba k dispozici).

Jedním z průvodních jevů hluboké deprivace dětí je nízká úroveň řeči. Ta totiž úzce souvisí s celým rozvojem smyslového vnímání. Řeč dítěte vyrůstající ve funkční rodině má sdělovací, komunikační funkci a ta je předpokladem celkové zdárné funkčnosti rodiny. Tam, kde je dítě odmítáno a trestáno, se tato komunikační funkce řeči snižuje a projevuje se značným opožděním, chybí spontaneita, typické kladení otázek, zdobněliny, mluvený projev je chudý, omezený.

Pozdní následky psychické deprivace bývají obtížnější než následky časné - vývojové opoždění atp.; u pozdních následků jde v podstatě o neschopnost dítěte rozvinout k lidem kladný citový vztah, z níž se mohou někdy vyvinout anomální povahové rysy, které mohou vést i k vývoji projevů disociálníchⁱ, asociálníchⁱⁱ a později i k delikvenci.

Děti školního věku mívají horší prospěch, než odpovídá jejich intelektovým schopnostem, jsou zde nápadné výkyvy v chování, mají nedůvěru k lidem a mívají často neurotické potíže a objevuje se i agresivita.

U dětí v pubertě a adolescentů se důsledky deprivace projevují ve vztahu ke kolektivu v sociálním začleňování a neadekvátním sebehodnocení. Mají posunutou hierarchii hodnot, je zde zvýšené nebezpečí vzniku závislostí na alkoholu, drogách a jiných toxikomaniích.

Důsledky prožité deprivace mohou přetrvávat i do dospělosti. I v případě, že se deprivovaní jedinci dostanou do lepšího prostředí, mohou mít problémy v partnerských vztazích, jako rodiče bývají nejistí ve výchově svých dětí. Zůstanou-li v prostředí sociálně problematickém, pak se jejich deprivací postižení ještě zvýrazňuje. Při rozboru motivace různých trestných činů a při hodnocení osobnosti jejich pachatelů se projevuje jako významný činitel právě prožitá deprivace, ať již ústavní nebo rodinná.¹¹

První odborníci zabývající se zkoumáním deprivace (Spitz, Bowlby a další) se zprvu domnívali, že následný obraz projevů deprivace je poměrně jednotný. Jeho následovníci, zejména pak Langmeier a Matějček, však prokázali, že tomu tak není. Deprivace různých úrovní potřeb a v různých vývojových stádiích působí odlišně. Podle druhu a závažnosti působících podmínek pak vytváří některé charakteristické obrazy.

Profesor Matějček ve spolupráci s kolektivem (Langmeier; r.1974, Bubleová, Kovařík; r.1997) uvádí ve svém výzkumu jednotlivé typy psychické deprivace a s nimi spojené charakteristické rysy:

typ relativně dobře přizpůsobený (bez zvláštních nápadností, jenž však má svá citlivější a zranitelná místa, která se při větším zatížení projeví)

typ sociálně hypoaktivní-útlumový (zde se projevuje pasivita a apatie dětí)

typ náhradního uspokojení (neuspokojení základních psychických potřeb si děti kompenzují nepřiměřeným náhradním uspokojením jiných potřeb, jako je agrese, sadismus, masturbace, přejídání)

---

¹¹ MATĚJČEK, Z a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. s. 85, Portál 2002, s. 85.

typ sociálně hyperaktivní (na nedostatek citových podnětů děti reagují přehnaným sociálním zájmem například o hru, práci, a zaměřují se na kontakt s lidmi, který je ale velmi povrchní)

typ sociální provokace (při nedostatku citových podnětů se děti násilně domáhají práva na lásku soustavnými provokacemi dospělých.

3. ÚSTAVNÍ DEPRIVACE A DŮSLEDKY ÚSTAVNÍ VÝCHOVY

V České republice je v současné době stále velký počet dětí, které jsou nuceny žít v prostředí ústavu: ty nejmenší v kojeneckém ústavu, ostatní v diagnostickém ústavu, dětském domově nebo ve výchovném ústavu. Další početná skupina dětí vyrůstá v dysfunkčních rodinách, kde nejčastějším řešením potíží bývá umístění dítěte v ústavním zařízení. Mnohé z těchto rodin bývají označovány za „sociálně slabé“, aniž by jim byla poskytnuta včasná a účinná pomoc.

Výsledky odborných výzkumů prováděných po celém světě přitom prokázaly, že život v ústavu znamená pro dítě trauma, výrazně a často i trvale poškozuje jeho psychiku a vývoj jeho osobnosti. Během pobytu v ústavním zařízení působí na děti řada deprivacních vlivů, a tak, především díky dlouhodobému pobytu, dochází k psychické deprivaci dítěte.

3.1. Děti bez lásky – i s láskou

Velmi kriticky ukazuje negativní následky ústavní výchovy film Děti bez lásky z roku 1963, který před pár lety vysílala Česká televize. Filmaři spolu se Zdeňkem Matějčkem a primáčkou Marií Gamborskou strávili několik měsíců v dětských domovech a zaznamenali život bytostí vyrůstajících bez rodiny. Jak natočeného materiálu přibývá, začínají filmaři chápat hloubku provinění, jehož se společnost dopouští.

Kamera je tvrdá: „ústavní“ děti jsou pohybově, rozumově i citově zaostalé... Když onen snímek viděli tehdejší vládní představitelé, neváhali a zakázali ho. Ne však

dostatečně rychle. Dokument byl mezitím uveden na bienále v Benátkách, kde získal hned tři ceny. Ty nemohli komunisté jaksi přehlédnout, a tak jim nezbylo než dodatečně Děti bez lásky prohlásit za úspěch české kinematografie a potažmo i české psychologie.

Díky srovnávání vývoje dětí kojeneckého a batolecího věku v rodině a ústavu je názorně vidět výrazné opožďování ústavních dětí ve všech složkách vývoje i patologické projevy jejich chování. Bohužel, umístění dítěte do ústavu je stále nejčastějším a někdy se zdá, že i jediným řešením jeho krizové situace.

Komentář, který tento film doprovází, je velmi působivý, například, cituji: (sestra sklánějící se nad miminkem, usmívá se a dítě se také směje): „*Nejkrásnější je, když se svět nad námi skloní a usmívá se na nás.*“ (Jenže sestra po chvíli odchází a miminko začíná plakat) „*Jenže se nemůžeme smířit s tím, že máme lásku jen na příděl. Ale není nám pomoci, je nás dvanáct.*“

Velmi silně na mě zapůsobil také komentář při záběru na děti, které se sesypaly kolem návštěvy a natahovaly k ní ruce: „*My nemáme maminku, je nám po ní moc smutno. A tak být v náručí u kohokoli, to je pro nás jako vzduch a jídlo - a my máme pořád hlad...*“

V roce 2006, tedy o více než 40let později, odvysílala dne 19. 9. 2006 ve 20 hod Česká televize dokument Děti bez lásky-i s láskou¹² pod režii Ljuby Václavové.¹³ Člověku, kterému není osud dětí v ústavním zařízení lhostejný, se chce až plakat při zhlédnutí reportáže z dětského domova pro děti od 0 do 3 let v Aši, při poslechu rozhovorů s pěstouny popisujícími problémy při jednání s úřady a neochotu pomoci ze

---

¹² Děti bez lásky – i s láskou. Dostupné na <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10096383302-deti-bez-lasky-i-s-laskou>.

¹³ Ljuba Václavová, filmová dokumentaristka, se snažila v posledních více než patnácti letech prožít a pochopit svět dětí, které nemohou žít se svými biologickými rodiči. Prošla všechny typy ústavních zařízení, kde tyto děti nedobrovolně žijí, a poznala stovky náhradních rodin.

strany sociálních pracovníků DD se získáním dětí do péče, ale na druhou stranu i nad bezmocí samotných vedoucích pracovníků DD nad postupy a nečinností soudů, kteří i několik let čekají na jejich rozhodnutí, aby mohli „požadované“ děti do náhradní rodiny vůbec umístit.

Pan ředitel DD v Aši Miroslav Rákos již na začátku reportáže shrnul neutěšenou situaci takto, cituji: *„Ačkoli neustále deklarujeme, že na prvním místě je zájem dítěte, tak v našich případech je tento zájem až poslední. Nejdřív se zkoumají všechny podmínky, všechny názory biologických rodičů, a pokud teprve soud uzná, že rodiče opravdu nemají a neprojevují zájem, tak potom teprve to dítě dostane volnost.“* A dále pokračuje: *„Sestřička má na starost osm dětí, o žádné individuální péči nemůže být ani řeč – a samozřejmě se u tohoto dítěte začnou projevovat známky citové deprivace, ale, bohužel, soudy postupují podle občanského správního řádu, každý případ je brán dle počítáče, nesmí se brát žádný přednostně, tzn., žádost matky samoživitelky o zvýšení výživného o sto korun je posuzován stejnou právní vahou jako posuzování nezájmu o dítě, které je v ústavu, kterému běží každá hodina, každá minuta...“*

Matka své dítě po narození bez udání důvodu odmítla. Po půl roce pobytu dítěte v ústavu byl tamními pracovníky podán návrh na vyslovení nezájmu ze strany rodiče, s úmyslem svěřit dítě pěstounce, která má v péči již sestru dítěte. Bohužel, soudu trvalo celé tři roky, než byla dítěti vyřízena veškerá dokumentace. Dítě se tak do náhradní rodiny ke svému sourozenci dostalo až po čtyřech letech...

„Když jsme přišli na příslušný úřad,“ hovoří náhradní rodiče, *„bylo na nás pohlíženo, jakože my něco CHCEME, ne že něco NABÍZÍME. Setkali jsme se s neochotou ředitele tamního dětského domova, pouze díky intervenci střediska*

pěstounských rodin byla složka dítěte odeslána na příslušné úřady, nicméně trvalo půl roku, než dítě mohlo z dětského domova odejít do náhradní rodiny,“ dodávají rodiče.

Předseda Sdružení pěstounských rodin Brno Ing. Miroslav Opatřil v dokumentu k situaci ohrožených dětí dodává, citují: *„Problém ohrožených či opuštěných dětí se za dobu od devadesátých let nezměnil, to znamená to, co bylo v totalitě, že byla většina dětí v ústavní péči, tak zůstává. Tři čtvrtiny dětí jdou do ústavní péče a pouze jedna čtvrtina dětí se dostává do rodin. Není pravda, že je málo zájemců o tyto děti. Problém je na úřadech, kde jsou žadatelé zastrašováni s tím, že do adopce je dětí málo, do pěstounské péče jsou děti vadné – což je diskriminace dětí, které nemají šanci se bránit.“*

Dokument poukazuje i na problém přísné krajovosti v systému náhradní rodinné péče (dále NRP), tzn., že první tři měsíce by se pro dítě měla nacházet rodina v kraji, odkud dítě pochází, a pokud se nenajde, tak další tři měsíce hledat v jiných krajích. Další problém se týká chybějící centrální evidence jak dětí právě volných do NRP, tak především žadatelů, tak, aby se co nejrychleji pro takové dítě našla rodina a aby se odstranily určité rozdíly mezi čekacími dobami žadatelů v různých krajích.

Manželé si vzali z ústavu postupně tři děti, z toho tříletou holčičku se sklony k autismu a osmiletou na vozíčku. Ani jedna z holčiček nebyla v registru, kde by byly nabízeny jako pro NRP – díky tomu byla taky Anička, holčička na vozíku, v ústavu až do osmi let.

Na otázku rodičů, proč tyto děti nebyly v registru uvedeny, jim bylo sděleno, že by takto postižené děti stejně nikdo nechtěl... Přitom pro postižené dítě je nesmírně důležité rodinné zázemí v důsledku brzkých projevů citové deprivace. Tady se, stejně jako náhradní rodiče již zmíněné holčičky, zamýšlíme nad otázkou, jak někdo může

rozhodovat o tom, jestli je dítě vhodné či nevhodné do náhradní rodiny – každé dítě je vhodné, pro žádné není vhodnější ústav.

Ještě chci uvést krédo pana ředitele, které by si měli vzít k srdci někteří pracovníci rozhodující o dalším osudu ústavních dětí, cituji:

„Dítě dám klidně i Eskymákům, hlavě když ho budou mít rádi, pro mě je to jedno, jestli bude v Karlových Varech, Ostravě nebo někde v Kanadě, to dítě musí být zkrátka v rodině, takhle v náruči (držíc půlroční miminko v náruči), aby bylo šťastné a spokojené, aby se mohlo usmívat a aby se mohlo vyvíjet tak, jak má.“

Myslím, že k tomu není co dodat. I když se situace v mnoha ústavech během následujících let, bohudík, zlepšila, pořád ještě existují takové, které situace ve filmu vystihuje. Nadále je řada dětí, které v dětském domově stále pobývají a přitom doufají, že rodiče, kteří je tam, dle jejich slov, umístili jen na „nějaký čas“, se pro ně každým dnem vrátí...

3.2. Negativní důsledky ústavní výchovy

V kojeneckých ústavech se v ČR nachází průběžně 1500 dětí, u nichž každý den znamená ztrátu blízkého vztahu, tak důležitého pro harmonický vývoj osobnosti. Další děti jsou ve zdravotnický vedených dětských domovech pro děti ve věku 1 - 3 let, další v dětských domovech pro starší děti, v diagnostických ústavech, ve výchovných ústavech pro děti a mládež, ve výchovných ústavech pro mladistvé delikventy a konečně v ústavech sociální péče. Mimo stojí děti prožívající své dětství a dospívání v psychiatrických léčebnách a v internátních školách, neboť tyto nejsou zařízeními pro výkon ústavní výchovy.

Evropský rekord - 18 tisíc dětí v ústavní péči na 10 mil. obyvatel - zatím nebyl překonán. Mnoha dalším dětem hrozí sociální vyloučení, neboť žijí v dysfunkčních rodinách a každým okamžikem se nad nimi snáší Damoklův meč ústavní výchovy a odcizení od biologické rodiny, jako menší zlo umístění do zvláštní školy, která dětem neumožňuje rovnocenné další vzdělávání.

Mnoho vědeckých studií a výzkumů prokazuje trvalé následky způsobené psychickou deprivací v ústavní výchově, doprovázené vytvářením negativních návyků. Chovanci dětských domovů, kteří svůj čas dětství a dospívání v těchto institucích zcela prožili a v 18 letech je opouštějí, končí ve vysokém procentu jako obyvatelé azylových domů, jako nezaměstnaní, potrestaní nebo jako klienti různých léčeb. Chovanci ústavů sociální péče, jejichž pobyt není časově omezen, mají na začlenění do společnosti takřka nulovou šanci.

Takzvané domy na půli cesty, které získaly masivní podporu MPSV na konci 90. let, po několika letech zkušeností s pokorou přiznávají, že pracovní návyky a jiné dovednosti potřebné pro praktický život lze mladým dospělým už těžko zprostředkovat.

3.3. Děti do tří let v ústavech

S počtem dětí do tří let, které byly odebrány rodičům, je Česká republika už léta na špici tabulek. Přitom by tyto děti v ústavech vůbec neměly být - to je také jasný závěr projektu, o němž se v únoru 2005 v Praze konala přednáška profesora Kevina Browneho, poradce pro ochranu práv dětí pro Světovou zdravotnickou organizaci (WHO). Týkala se výsledků mezinárodního výzkumu „Zjišťování počtu a charakteristiky ohrožených dětí mladších tří let v ústavech v Evropě.“ⁱⁱⁱ Projekt zvyšuje informovanost o podmínkách a důsledcích deprivace dětí v raném věku včetně dětí

postížených a dětí z národnostních menšin. Jako obecná zásada péče o dítě a jeho ochrany se doporučuje, aby žádné děti mladší tří let nebyly umístovány do ústavů trvalé péče bez rodiče/primárního pečovatele. Užívají-li se v případě nutnosti vysoce kvalitní ústavy, doporučuje se, aby délka pobytu dětí ve věku do tří let nebyla větší než tři měsíce.¹⁴

V roce 2007 přišel na návrh Evropské komise Kewin Browny s nabídkou, že pomůže se změnou alarmující situace českých dětí v ústavech. Z osmi vyčleněných států, kde byla situace nejhorší, odmítly pomoc Evropy pouze dva, Slovensko a také Česká republika s tím, že ještě není „připravena“ (například Belgie či Maďarsko už mají díky tomu za sebou školení, jak zrušit ústavní zařízení a připravit děti na návrat do původních rodin). Podle reakce ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) ČR nebylo možné tuto nabídku přijmout z technických důvodů.

Realita v číslech (statistika)

Podle nejaktuálnějších informací Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky uveřejněných v Praze 11. 7. 2008 bylo ke konci roku 2007 v ČR 33 kojeneckých ústavů a dětských domovů (dále DD) pro děti do tří let. K témuž datu byla kapacita těchto ústavů 1 871 míst a bylo v nich umístěno 1 407 dětí. V průběhu roku bylo přijato 1 741 dětí, nejčastěji ze sociálních důvodů. Propuštěno bylo během roku 1 803 dětí, 54% do vlastní rodiny. Více než polovina propuštěných dětí strávila v ústavu více než půl roku.

Oproti roku předchozímu se počet míst v kojeneckých ústavech a DD pro děti do tří let snížil jen nepatrně (z 1 877 na 1 871), zato počet umístěných dětí byl zhruba o

---

¹⁴ ÚZIS ČR [cit. 2008-12-06]. Dostupné na: <http://archiv.noviny.mpsv.cz/print.php?id=593>.

60% menší. Více než polovina dětí (52%) byla v kojeneckém ústavu ze sociálních důvodů, necelá čtvrtina ze zdravotně sociálních důvodů, kdy děti kvůli svému postižení nevyrostají v rodině, ačkoli nevyžadují trvalou a dlouhodobou ošetrovatelskou péči, a ostatní děti (25%) zde byly umístěny ze zdravotních důvodů na straně dítěte nebo rodiče.¹⁵

3. 4. Deprivační následky ústavní výchovy v pozdějším věku

Pozdní následky psychické deprivace bývají obtížnější než následky časné - vývojové opoždění atp.; citové strádání a život v permanentní nejistotě způsobují nejen opožďování duševního vývoje, ale vedou také k různým úchytkám a deformacím, jež si děti vychovávané v ústavech nesou dál do života.

Ti, kteří prožili velkou část dětství v ústavu, často v budoucnosti nejsou schopni integrovat se bez problémů do společnosti, nejsou schopni navazovat trvalé a kvalitní mezilidské vztahy dosahují nižšího vzdělání, než umožňuje jejich vrozená inteligence, vykazují vysokou míru kriminality (ve zprávě republikového výboru pro prevenci kriminality je odhadováno, že se to týká přibližně poloviny mladých lidí propuštěných z ústavu), systém odměn a trestů vede k účelovému chování.

V r. 1997 vydalo Psychiatrické centrum Praha výzkumnou práci prof. PhDr. Zdeňka Matějčka, PhDr. Věduny Bubleové a PhDr. Jiřího Kovaříka, v níž autoři na základě dlouhodobého výzkumu, sledujícího třicet dva let vývoj 60 dětí, které od útlého dětství vyrůstaly v ústavní výchově, srovnávali tyto děti s dětmi vyrůstajícími v individuální pěstounské péči, SOS dětských vesničkách a ve vlastní rodině.

---

¹⁵ Aktuální informace č. 25/08 - Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let a dalších zařízení pro děti v roce 2007 [cit. 2008-15-12]. Dostupné na http://www.uzis.cz/news.php?mnu_id=1100.

Ze závěrů výzkumu vyplývá, že děti z dětských domovů vykazují dnes ve středním věku (průměrný věk 37 let) nízkou společenskou kompetenci, nízkou úroveň školního vzdělání a nynějšího zaměstnání vzhledem k výsledkům inteligenčních testů ve starším školním věku, nízké skóre sociální integrace, tresty v dětství hodnotí jako nepřiměřeně přísné; muži vykazují mimořádně vysokou míru kriminality (54%, z toho v 79% se jednalo o vícenásobné recidivisty), mají problémy s láskou a v sexuálních vztazích, jsou častěji“neschopni citové odezvy“. Celkově je u mužů z DD zaznamenána vysoká nespokojenost s dosavadním životem.¹⁶

Jedním z vážných problémů ústavní péče kromě nedostatku podnětů, obtížnosti vytvoření citových, sociálních vztahů a následné ústavní deprivace, je její samotné ukončení ve věku 18 let dítěte, což velmi často neznamená jeho skutečnou dospělost ve smyslu osobnostní zralosti. Právě období po odchodu z ústavní péče je dobou velkých rizik ve smyslu sociálně patologického chování ústavních dětí.

3.5 Prevence a včasná řešení (ve prospěch dítěte)

Jak jsem již uvedla, řada šetření a dlouhodobých výzkumů ukazuje jednoznačně škodlivý účinek institucionalizace na malé děti. Proč je u nás tedy stále tolik dětských domovů a dětí v nich umístěných? Co je tedy špatně?

System péče o ohrožené děti je roztržštěný (MPSV, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo zdravotnictví)

Kolektivní ústavní péče je stále převažujícím způsobem péče o děti, které nemohou pobývat ve vlastní rodině

---

¹⁶Účinky institucionalizace [cit 2008-12-15]. Dostupné na <http://www.fod.cz/stranky/klokane/pece.htm>.

Přijetí dětí do kojeneckých ústavů je ve více než z 50% ze sociálních důvodů
Špatná ekonomická situace rodiny bývá sama o sobě důvodem k odebrání dětí
Přetíženost pracovníků organizace sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)
Nespolupráce s rodinou
Špatná spolupráce ústavních zařízení s nestátními neziskovými organizacemi (NNO)
a jejich nedostatečná podpora

Do registru nabízených dětí pro náhradní rodinnou péči se nedostanou někdy i děti
zdravé z důvodu, že se do pěstounské péče prostě nehodí (dokument Děti bez lásky i
s láskou - kazuistiky)

Neomezená délka pobytu dítěte v ústavu

Prodlevy v práci soudů

Neochota ze strany úřadů k žadatelům

Po výčtu věcí, které jsou „špatně“, je potřeba i odpovědět, co by se mělo změnit;
čím může sociální práce přispět-pomoci, aby se zlepšila práce s rodinou a předešlo se
tak odnětí dítěte z rodiny?

Sjednocení agendy v systému péče o ohrožené děti pod jedno ministerstvo

Umístění dítěte do ústavu až po vyčerpání všech možností o umístění do náhradní
rodiny

Umístění dítěte do kojeneckého ústavu pouze ze zdravotních důvodů

Zkvalitnění sociálních služeb poskytovaných sociálními pracovníky - prostor na
pravidelné návštěvy ohrožených rodin a dětí

Intenzivní práce s rodinou i po umístění dítěte do ústavu

Tam, kde se nepodařilo umístit dítě v rodinném prostředí, je třeba vynaložit maximální úsilí na zmírnění účinků a následků psychické deprivace a na přípravu dítěte pro život mimo ústavní zařízení

MPSV by mělo více podporovat nestátní i státní subjekty působící v oblasti prevence a pomoci ohroženým dětem (např. formou dotací, metodického vedení)

Podpora činnosti dobrovolníků

Jak jsem již uvedla, v důsledku vzniku deprivacních vlivů, je systém ústavní výchovy naprosto nevyhovující. Jediným možným řešením je prevence, tedy umístění dítěte do prostředí, ve kterém k psychické deprivaci dochází v co nejmenší možné míře, a nejlépe vůbec. Zatím zřejmě jedinou rodinnou alternativou, jejímž cílem je dosavadní systém změnit a nahradit jej v co největší míře přechodnou rodinnou péčí na dobu, než se dítě může po vyřešení nebo zlepšení situace vrátit domů, nebo než je pro něj nalezena trvalá náhradní rodina (osvojení, pěstounská péče), je projekt Fondu ohrožených dětí (FOD) – KLOKÁNEK.

Klokánky mají pověření MPSV jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, mohou proto týrané a zneužívané děti přijmout i bez souhlasu rodičů až do doby, než je rozhodnuto o předběžném opatření. Mají nepřetržitý provoz, proto mohou kdykoli přijmout i novorozence, jejichž matky tají těhotenství a porodí mimo zdravotnické zařízení.

Výhody Klokánek (v současné době FOD provozuje asi 13 zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc pod názvem Klokánek) oproti ústavnímu systému:

Děti lze přijímat nejen na základě předběžného opatření nebo rozsudku, ale i bez soudního rozhodnutí na žádost rodičů nebo na žádost OSPOD s následným souhlasem

rodičů - lze tedy pomoci rychle, když je to právě zapotřebí. Zlepší-li se podmínky v rodině, lze pobyt rychle ukončit a dítě vrátit domů.

Děti lze přijímat i na základě jejich vlastní žádosti a poskytovat jim péči i oproti vůli rodičů až do té doby, než soud rozhodne o předběžném opatření (rychlé předběžné opatření 24hodin, v případě obyčejného předběžného opatření 7dní). Je tak možno zajistit rychlou pomoc dětem na útěku z rodiny, často jde o děti týrané, zanedbávané a zneužívané.

Lze přijímat celé skupiny sourozenců bez ohledu na věk, nedochází tedy k jejich další traumatizaci v důsledku rozdělování do různých zařízení zdravotnických (děti do tří let) či školských (děti starší tří let)

Děti se přijímají přímo z „terénu“ bez zbytečného pobytu v diagnostickém ústavu, kde jsou společně ve stejném režimu děti bez poruch chování s dětmi výrazně narušenými, agresivními, s anamnézou prostituce, trestné činnosti, toxikománie, apod. (děti bez těchto problémů jsou kromě psychické deprivace zvýšeně ohroženy šikanou i mravním narušením)

Zařízení lze provozovat jako rodinnou péči, a to v rodinách zaměstnanců provozovatele, nebo v objektech se služebními byty na bázi nepřetržité týdenní střídavé péči dvou stabilních „tet“ po všech stránkách tak jako v rodině; nedochází tedy k opožďování dětí ani k jejich psychické deprivaci - mají stejné množství podnětů a citové kompenzace jako například dítě vyrůstající u příbuzných.

Péče o děti v Klokáncích je průměrně o padesát tisíc korun na dítě a rok levnější než ústavní výchova (250 až 550 tisíc korun na dítě ročně).

V Klokánku je „teta“ s dětmi v bytě i na noc a svou přítomností a uklidňováním

(při nočních děsech nebo pláči dětí) jim dodává pocit jistoty a bezpečí. Naproti tomu v dětských domovech je obvykle jen jedna noční vychovatelka na celý ústav, popřípadě patro.

Podle novely zákona o rodině (§ 46 odst. 1,2) může soud umístit dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc namísto do ústavní výchovy na neomezeně dlouhou dobu (dokud se dítě nemůže vrátit domů nebo není-li to možné, dokud není nalezeno vhodnější řešení, například osvojení, pěstounská péče, svěření do výchovy třetí osoby). Pokud zařízení poskytuje rodinnou péči, má přednost před ústavní výchovou. Ne vždy to však úřady a soudy respektují.¹⁷

Za třetí nejvhodnější formu péče o opuštěné děti se po adopci a osvojení v celém světě považuje náhradní rodinná péče v SOS dětských vesničkách¹⁸ dotovaných státem a sponzorovaných soukromými společnostmi. Vyrůstají ve vesničce mezi vlastními i nevlastními bratry a sestrami pod láskyplným dozorem pěstounů, chodí do úplně běžných škol, nakupují v normálních obchodech a pomáhají s domácími pracemi. To je pro život připraveno mnohem lépe, než uzavřené komunity dětských domovů, kde děti nic podobného nepoznají. Vaří jim kuchařky, perou uklízečky a vychovatelky se střídají v turnusových službách, což nějaké citové vazby takřka vylučuje. SOS dětské vesničky jsou pro děti opravdovým domovem. V mnohem větší míře se tam naplňuje právo každého dítěte na šťastné dětství a mládí až do okamžiku, než se postaví na vlastní nohy.

---

¹⁷ Klokánky [cit. 2008-12-21]. Dostupné na <http://www.fod.cz/stranky/klokanek/principy.htm>.

¹⁸ Závěry desetiletého výzkumu Zdenka Matějčka způsobily poprask, pak změnu zákona o rodině (konečně v něm byla rodina definována jako první z výchovných institucí) a nakonec v roce 1969 vedly i k otevření první SOS vesničky u nás.

Informační projekt o náhradní rodinné péči „Adopce.com“¹⁹ přináší Návrh modelu profesionální pěstounské péče (dále PPP) u nás, jejímž smyslem je pomoci dětem a mladým lidem v nouzi, kteří se náhle ocitnou mimo domov, překlenout období rozhodování o jejich dalším osudu; poskytnout rodičům čas na vyřešení osobních problémů či vztahů; diagnostika, terapie a prognóza dalšího vývoje dítěte.

Podle projektu může být dítě svěřeno do PPP fyzické osobě nebo do společné profesionální pěstounské péče manželů po dobu několika dnů až několika měsíců – tzv. krátkodobá profesionální pěstounská péče²⁰ či po dobu několika měsíců až několika let – tzv. dlouhodobá profesionální pěstounská péče.²¹ O umístění dítěte do PPP stejně tak jako o umístění do PP rozhoduje soud.

Výhodou PPP v porovnání s ostatními typy NRP je umístění dítěte na základě souhlasu biologických rodičů; prvotní účast a spolupráce s biologickou rodinou; zachování možnosti návratu dítěte do biologické rodiny.

Východiska vytváření modelů „profesionální, sociálně-pedagogické či terapeutické“ péče jsou podle návrhu následující:

Je stále mnoho dětí, které se akutně ocitají v nepříznivé životní (rodinné) situaci (rozvod rodičů, akutní onemocnění člena rodiny) a vyžadují okamžitou pomoc po dobu, než se budou moci do své rodiny vrátit.

Je stále mnoho opuštěných dětí, vyžadujících zvláštní péči (děti s vrozenými vývojovými vadami, děti se zvláštními vývojovými riziky, děti duševně či tělesně

---

¹⁹ Informační projekt [cit.2008-12-21]. Dostupné na www.adopce.com.

²⁰ Krátkodobá profesionální pěstounská péče – délka trvání po dobu několika dnů až několika měsíců – v případě probíhající krize v rodině či z důvodů diagnostických nebo dojde-li k hospitalizaci rodiče a není nikdo, kdo by péči o dítě převzal. Záměrem je poskytnout rodičům čas na vyřešení osobních problémů či vztahů, pomoci dětem překonat obtíže či je ochránit.

Smyslem je poskytnout akutní zajištění péče o ohrožené děti v rodinném (neazylovém, neústavním) prostředí. Krátkodobá PPP může přejít v dlouhodobou PPP.

²¹ Dlouhodobá profesionální pěstounská péče - délka trvání několik měsíců až několik let – je typ, který se uplatňuje v případě, že se po dobu trvání krátkodobé PPP nepodaří vyřešit situaci v rodině. Dítě proto v PPP zůstává, stále ale také zůstává zachována vazba na biologickou rodinu (např. v případech dlouhodobého onemocnění dítěte, rodiče, rodič ve výkonu trestu aj.). Smyslem tohoto typu je diagnostika a terapie, náprava, rehabilitace a prevence.

postižené, děti s problematickými rodiči – nemocnými, tělesně postiženými, drogově závislími, alkoholiky, trestanými aj.).

Je málo žadatelů o náhradní rodinnou péči pro děti, které vyžadují zvláštní péči.

Péče o tyto děti je často natolik náročná, že vyžaduje odbornou přípravu, výcvik a dlouhodobou supervizi.

Za tímto účelem by měla vzniknout profese „pěstoun – terapeut“, jejíž využitelnost by nebyla omezena jen na oblast náhradní rodinné péče, ale byla by uplatnitelná i v dalších oblastech sociální péče.

Profesionální pěstouni by měli být speciálně proškoleni, seznámeni a připraveni v odborných kursech s psychologií, pedagogikou, zdravotními a sociálně-právními okruhy problematiky těchto dětí, měli by projít speciálně zaměřeným sociálně-psychologickým výcvikem. V ideálním případě by byli již vystudovaní odborníci v některém z těchto oborů.

„Profesionální pěstounskou péči,“ uvádí informační projekt, *„chápeme jako státem řízenou a kontrolovanou formu NRP, která po dobu svého trvání zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.“*

PPP je určena dětem, které mají vlastní biologickou rodinu či alespoň jednoho z rodičů, ale ten se o dítě nemůže z vážných (zdravotních, sociálních či jiných) důvodů po určitou dobu plnohodnotně starat – rodina se ocitá v dočasné krizi – rozvrat manželství, náhlé vážné onemocnění, úmrtí v rodině, ztráta zaměstnání, bydlení apod., akutní ohrožení funkcí rodiny apod. Dětem mladých nezralých matek, které zatím nejsou schopny plnit zodpovědně svou rodičovskou roli. PPP se může (a měla by) týkat i těchto matek samotných, a to společně s jejich dětmi. Dětem drogově závislých matek, které potřebují určitý čas na doléčení. I zde by mělo být možné umístit – v indikovaném

případě – dítě společně s matkou do péče PPP rodiny. Dětem žijícím v rodině dlouhodobě nefunkční – např. dochází-li k domácímu násilí, zneužívání, fyzickému či psychickému strádání (týrání) některého člena rodiny. Dětem, jejichž rodina je dlouhodobě vážně ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu. Dětem, které náhle onemocní závažnou nemocí a jejich rodina či jeden z členů – obvykle matka - nezvládá dočasně tuto zátěž. Dětem, které onemocní závažnou chorobou, a rodina trvale nezvládá tuto zátěž, avšak nesouhlasí s umístěním dítěte do ústavního zařízení. Dětem, které jsou vrácené z neúspěšné formy NRP. A dalším dětem, které se ocitnou v jakékoliv další nepříznivé životní situaci.

Již delší dobu se mluví o zavedení institutu přechodné pěstounské péče. Z vysvětlení Ing. L. Millerové, náměstkyně ministra práce a sociálních věcí pro úsek sociální politiky, sociálních služeb a rodinné politiky, tedy vyplývá, že děti, které vyžadují rychlou pomoc, protože se jejich rodina ocitla v nějaké krizové situaci, by mohly být svěřeny do dočasné pěstounské péče. Takové dítě by se pak mělo z přechodné pěstounské péče vracet zpět do své biologické rodiny. Proto by také ‚přechodní‘ pěstouni měli mít ve své náplni či odpovědnosti to, že budou udržovat kontakt s biologickou rodinou dítěte, že s ním budou hovořit o tom, co asi dělají jeho rodiče a sourozenci. Jednoduše, aby dítě vědělo, že“někde“je jen pro tuto chvíli doma, ale jen přechodně a půjde zpátky k rodičům, pokud se situace u nich doma vyřeší.

3.6. Pomoc ohroženým dětem z hlediska sociální práce

Z důvodu důležitosti uplatnění sociální práce, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (viz.def.Matoušek), je potřeba zmínit se také o práci sociálních pracovníků.

Ti pomáhají jednotlivcům, rodinám, skupinám, komunitám dosáhnout způsobilosti k sociálnímu uplatnění nebo ji získat zpět. Kromě toho pomáhají vytvářet pro jejich uplatnění příznivé společenské podmínky. U klientů, kteří se již společensky uplatnit nemohou, podporuje sociální práce co nejdůstojnější způsob života.²²

Velmi složité a náročné je posouzení situace ohroženého dítěte. Nejdůležitějšími oblastmi při posuzování jsou dědičnost a prostředí. Vždy musíme brát v úvahu jak faktory vnitřní-dědičné, tak i vnější, což znamená prostředí, ve kterém se dítě nachází - prostředí fyzické a sociální. Je potřeba zaměřit se na negativní faktory a vlivy (ohrožení, rizika,...), ale také na ty pozitivní (talenty, vlohy,...). Totéž platí i při posuzování prostředí ohroženého dítěte-zachytit pozitivní a silné stránky, stejně jako rizika a zdroje ohrožení.

Vhodnými nástroji pro zmapování rodinné situace dítěte či znázornění vztahů je ekomapa a genogram, je vhodné řídit se podle modelu základních psychických potřeb (Langmeier, Matějček) a dalších pomocných modelů pro posuzování situace ohroženého dítěte.

Sociální pracovníci se ve své práci mohou opřít také o mnohé právní normy a dokumenty:

Úmluva o právech dítěte

Zákon o rodině

Zákon o sociálně-právní ochraně dítěte

V případě nápravy deprivace je klíčovou úlohou sociálního pracovníka zjištění, jaké podmínky pro naplňování základních životních potřeb existují v aktuálním

---

²² Def.:Základy sociální práce, Matoušek a kol., 2001.

sociálněekologickém poli ohroženého dítěte-co podstatného pro zdravý a zdárný vývoj dítěte.

V řešení konkrétního případu by se měl sociální pracovník především ujmout role koordinátora a jeho prvním úkolem by mělo být sestavení týmu.

Na základě vlastního posouzení, posouzení pediatra a posouzení psychologa by měl spolu s nimi stanovit optimální skladbu týmu, naplánovat a organizovat postup vyšetření a koordinovat práci jednotlivých odborníků. Spolu s nimi by měl na závěr stanovit komplexní sociální diagnózu, prognózu, navrhnout postup a alternativní řešení a případné terapie nebo rehabilitace.

Při tomto postupu by měl mít neustále na paměti, že situace ohroženého dítěte nelze posuzovat jako situaci samotného, izolovaného jedince, ale vždy v rámci jeho „sociálněekologického pole“. Vždy by měl spolu se svým týmem zkoumat mikrosociální systém dítěte (jeho rodinu, ať již vlastní, biologickou, nebo náhradní, popř. jiné významné osoby, k nimž má dítě silný emoční vztah). Stejně tak by měl tým zmapovat mezosociální systém (školu, susedství, skupinu vrstevníků aj.).²³

Nezbytnou podmínkou účinné prevence a včasného řešení z hlediska sociální práce je zkvalitnění sociálních služeb, především služeb, poskytovaných sociálními pracovníky státu. Opakované analýzy ukazují, že jsou přetížení (a jelikož se jedná téměř výhradně o ženy – „přetížený“) jak případy – v průměru přes 100 případů na jednu sociální pracovníci – tak administrativou (podle kvalifikovaných odhadů 80 % času spolkně administrativa a toliko 20 % času zbývá pro kontakt s klienty). Je zřejmé, že čas potřebný na vytváření interdisciplinárních týmů a jejich koordinaci (podle povahy jednotlivých případů), čas pro pravidelné návštěvy ohrožených rodin a dětí zkrátka není k dispozici. U našich jižních a západních susedů připadá na jednoho sociálního

---

²³ MATOUŠEK, O.: *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál 2003, s. 203, kap. 12.1.

pracovníka v průměru 10–12 případů a poměr administrativy a kontaktů s klienty je obrácený: 80 % času práce s klienty či koordinace týmu a 20 % administrativa.

Sociální práce musí být v takovém případě skutečnou prací s lidmi (tedy nikoliv převážně administrativou), ať již jejími klienty jsou děti či dospělí či celé rodiny. Tato práce musí být nejen dostatečně odborná a profesionální, ale musí být cílená, systematická a zároveň humánní. Aby takovou mohla být, je třeba, aby byla prací týmovou a interdisciplinární. A zároveň musí být zaměřena primárně na pomoc dítěti a musí co nejlépe využívat místních komunitních zdrojů – především zdrojů lidských.

Předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka a povinnost jeho dalšího vzdělávání je upravena v zákoně 108/2006 Sb. o sociálních službách.

4. PODPORA DĚTÍ Z ÚSTAVNÍCH ZAŘÍZENÍ

4.1. Neúprosná realita

Čím je dítě větší, tím je i větší pravděpodobnost, že dětský domov jako dítě neopustí. Řada dětí tedy stráví v ústavním zařízení celé dětství až do dne svých 18.narozenin. V tento den opouštějí ústav s několika osobními věcmi, velkým strachem z budoucnosti a otázkou „Co bude dál...?“ Netuší a ani si nedokážou představit, co na ně“venku“ čeká, jak řešit otázku bydlení, práce, pomoci.

Téměř polovina dospělých mladých lidí odchází z DD zpět ke svým rodičům, tedy do prostředí, ze kterého byli předtím odebráni pro jeho nevhodnost nebo je rodiče opustili sami už v dětství.

A kolik z těchto dětí je připraveno „normálně fungovat“ z hlediska začlenění do běžného života po opuštění dětského domova? Jen necelá šestina se chystá po odchodu žít samostatně, téměř čtvrtina odchází do azylových domů, domů na půl cesty nebo ubytoven.

Mnoho z nich má za sebou těžké zkušenosti - ani týrání a zneužívání není výjimečné - a zklamání v lidských vztazích, nebo se museli vyrovnat s tím, že o ně jejich rodiče nestáli, že jim sice hodně naslibovali, ale nikdy nic nesplnili. Nebo poté, co si zvyknou na nějakého vychovatele a najdou si k němu vztah, ten záhy odejde jinam.

V případě jakýchkoliv problémů tedy nefunguje přirozená podpora okolí a není tedy překvapením, že tito lidé často selhávají, nejsou schopni začlenit se do společnosti a končí na dně- na ulicích, v delikventních partách, nebo se věnují prostituci. Tito lidé mají problém najít si a udržet si práci. Část z nich se zařazuje mezi dlouhodobě

nezaměstnané, jiní zaměstnání po krátké době střídají. Uvádí se, že mezi bezdomovci má přibližně čtvrtina zkušenost s dětským domovem.

V každé společnosti se budou objevovat rodiče, kteří dočasně nebo trvale nebudou schopni či ochotni své děti vychovávat. Jedná se o rodiče, kteří nezvládnou rodičovskou roli pro fyzickou nebo duševní nemoc či vysoký stupeň invalidity, rodiče, kteří jsou opakovaně ve výkonu trestu odnětí svobody, jindy jde o mladé, nezralé páry, s nedostatkem životních zkušeností, se sociálně patologickými rysy v povaze, často jde o rodiče, kteří sami vyrůstali v disharmonickém prostředí či v ústavu. Někteří rodiče dítě odloží, v lepším případě dají souhlas s osvojením, jindy je dítě z rodiny odebráno.

Jediným východiskem je proto začít s prevencí dávno před tím, než se děti v dětských domovech dočkají plnoletosti. Za ideální pak všichni označují sanaci dysfunkčních rodin, doprovázení a jiné sociální instituty ohraničené na rané dětství.

„Nedostatečně se pracuje s rodinou,“ říká svůj názor ředitelka odboru rodinné politiky a sociální práce na ministerstvu Kristýna Kotalová. „Pokud by se rodinám pomáhalo, nemusely by být dvě třetiny dětí odebrány,“ řekla v rozhovoru uvedeném na internetových stránkách „aktualně.cz“ ze dne 30. 11. 2006.

Děti patří do rodiny

Začátkem března 2004 se rozhodlo spojit své síly dvanáct organizací působících na poli péče o dítě a rodinu. Koalice vystupuje pod názvem „Děti patří do rodiny“ a jejím cílem je změna a rozvoj systému péče o dítě a rodinu. Jednotícím mottem koalice je citát z Preambule Úmluvy o právech dítěte: „V zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí děti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.“

„Péče o opuštěné děti je u nás neutěšená již od padesátých let. Porevoluční doba nepřinesla v podstatě žádné zlepšení. Dětem ústavní péče nepomáhá, spíše naopak, a nikdo z kompetentních orgánů nenavrhuje řešení. Naše Koalice má ambici změnit přístup státu a každodenní praxi v této oblasti,“ prohlásila při vzniku koalice jedna z jejích mluvčích Ing. Michaela Svobodová, ředitelka občanského sdružení DOM na internetových stránkách www.detskaprava.cz.

Fond ohrožených dětí

Jedním z nejznámějších občanských sdružení na pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem, s působností na celém území České republiky (ve 22 městech) je Fond ohrožených dětí.

Hlavní směry činnosti:

vyhledávání náhradních rodin pro obtížně umístitelné děti,

vyhledávání a pomoc dětem týraným i jinak sociálně ohroženým,

Klokánek - rodinná péče jako alternativa ústavní výchovy,

provoz azylových domů Střecha pro rodiny s dětmi a mládež bez domova,

poradenská a hmotná pomoc náhradním i potřebným vlastním rodinám s dětmi,

osvěta a snaha o změnu legislativy

4.2. Blýská se na lepší časy

Pokud mluvíme o pomoci dětem z dětských domovů, je na místě zmínit Nadaci Terezy Maxové, která vznikla v roce 1996 a ročně přerozdělila na 18 milionů korun. Je garantem dvou stovek dětských domovů, platí dětem nespočet jednotlivých projektů na

vzdělání, pořizuje sanitky a jiné potřebné vybavení - realizuje tedy ročně nepřeborné množství projektů. Mimo jiné i ty, které pomáhají nejen dětem, ale i pěstounským rodinám, jež se ocitly v životně svízelných situacích a potřebují pomoc.

V září roku 2007 Nadace odstartovala novou mediální kampaň, v jejím centru už nejsou hračky, ale rodina.

"Když jsme slavili 10 let nadace, ohlédli jsme se zpět a zjistili, že 130 milionů šlo hlavně do materiálních věcí," říká mluvčí nadace Terezie Sverdlinová. „Dětské domovy jsou nyní už materiálně zabezpečené. To, co dětem chybí, je rodina."²⁴

Sverdlinová označila situaci, která v Česku panuje, za velmi znepokojivou. *"Považujeme za nutné nepodporovat, co není správné. Děti potřebují vlastní rodiče, a ne nové a nové plyšáky."²⁵* Nadace proto omezila materiální podporu dětským domovům. Místo toho začala podporovat organizace, které pomáhají rodinám, aby se jejich děti mohly vrátit domů, nebo aby se do ústavů vůbec nedostaly, organizace, které se zaměřují na pomoc sociálně slabým rodinám, které podporují náhradní rodinnou péči a které se snaží dostat děti z dětských domovů k rodičům.

Nadace kopíruje trend, který v Česku nastupuje a pomalu začíná měnit desetiletími zažitou praxi. Tu nedávno zkritizoval i Evropský soud pro lidská práva.

V tiskové zprávě ze dne 1. 2. 2009²⁶ oznámila Nadace Terezy Maxové vznik dvou organizací. První z nich je původní nadace s novým názvem Nadace táta a máma usilující o podporu profesionální náhradní rodinné péče, druhou pak je nová Nadace Terezy Maxové dětem, která bude poskytovat opuštěným a znevýhodněným dětem konkrétní pomoc – finanční podporu projektů a činností, jejichž hlavními prioritami bude prevence, náhradní rodina a kompenzace nedostatků ústavní péče.

---

²⁴ Nová kampaň. Vlož. 25. dubna 2007, [cit. 2009-01-10]. Dostupné na www.aktualne.cz.

²⁵ tamtéž

²⁶ Společné tiskové prohlášení. Vlož. 1. února 2009, [cit. 2009-04-06]. Dostupné na http://www.nadacetm.cz/obr/m_1303spolecne-tiskove-prohlaseni.pdf.

Na počátku cesty

Kladno je jedním z prvních třech míst, kde začali sociální pracovníci spolupracovat s občanským sdružením Střep (České centrum pro sanaci rodiny), která se snaží vracet děti k rodičům.

„Více než 50% našich klientů jsou lidé, kteří sami vyrůstali v dětském domově,“ upozorňuje ředitelka Střepu Věra Bechyňová. *„Kdyby se jim tehdy, když byli malí, pomohlo, nemuselo by se nyní pomáhat jejich dětem.“*

Situace se ale podle Bechyňové začíná pomalu měnit. *„Už se daří přesvědčit instituce, že jsou součástí pomáhacího procesu, a že zájem dítěte je být se svými rodiči,“* říká. *„Ale jsme na začátku, daří se to jen u osvícených.“*

Během desetileté práce se Střepu podařilo odvrátit odebrání dětí u 97% případů. U těch, kteří jsou v dětských domovech krátce, se podaří vrátit děti do rodin u zhruba 70%. Nejtěžší jsou situace, kdy jsou děti v domově dlouhodobě a vazby jsou narušeny. Tam vydrží spolupracovat se Střepem pouze čtvrtina rodičů a polovině z nich se děti domů vrátí. Nezpochybnitelný úspěch je především to, že se termín a povinnost sanace (tedy zcelování) rodiny dostal do zákona. Teď je otázkou, jak rychle se převede z papíru do praxe.

Podle vedoucího katedry sociální práce FF UK Oldřicha Matouška totiž sociální pracovníci jednají stále "setrvačně".

„Jedou ve vyjetých kolejkách,“ říká Matoušek. *„Místo pomoci volí odebrání. Bojí se, že by se mohl stát malér, kdyby to neudělali. Deprivace, kterou tím dítěti způsobí, ale za malér vůbec nepovažují.“*

Odborná veřejnost, odborná literatura i experti ze zahraničí však jednoznačně stojí na straně neústavní formy a podporují práci s rodinami,“ dodává. Sám byl jedním z těch, kteří na počátku roku připravili změnu strategie pro Nadaci Terezy Maxové.²⁷

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva v Praze přišla s programem zaměřeným na sanaci rodin dětí umístěných v zařízení pro výkon ústavní výchovy a rodin dětí ohrožených tímto umístěním. V rámci programu byl vypracován projekt s názvem *Návrat dítěte do rodiny* a je zaměřen na prevenci a odstranění důsledků sociálního vyloučení.

Děti patří domů, to je název sdružení v Hlubočkách, jehož základním cílem je napomáhat ke snížení počtu dětí v dětských domovech a kojeneckých ústavech, dále se zabývá ochranou práv, zájmů a potřebami dětí.

Posílením právní ochrany sociálně znevýhodněných rodin při hrozbě odebrání dětí do institucionální péče prostřednictvím podpory sociálních služeb neziskových organizací se zabývá liga lidských práv.

V lednu letošního roku učinilo MPSV snad první krok ke změně týkající se transformace a sjednocení systému péče o ohrožené děti. Na internetových stránkách MPSV byla 15. ledna 2009 uveřejněna tisková zpráva pod názvem „Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti – základní principy.“²⁸ Dne 19. ledna 2009 vláda tento návrh schválila.

Navrhovaná opatření se týkají charakteru péče (sjednocení postupů všech pracovníků v péči o ohrožené děti, zpracování metodiky návaznosti jednotlivých složek péče, dostupnost informací, poradenství a sestavení individuálních plánů pro rodinu, nutnost zajištění systém spolupráce na komunitním plánování, důraz na prevenci selhávání rodiny a práce s ní), dále se opatření týká legislativy-změny/sladění

---

²⁷ Nová kampaň. Vlož. 25. dubna 2007, [cit. 2009-01-10]. Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/clanek.phtml?id=%20397141>.

²⁸ Návrh. [cit. 2009-01-20]. Dostupné na <http://www.mpsv.cz/files/clanky/6142/15012009.pdf>.

příslušných zákonů, další bod se týká financování z důvodu posílení finančních prostředků v systému péče o ohrožené děti, konkrétně půjde o přesměrování peněz od materiálních investic k lidem pracujícím v sociální sféře a vypracování konceptu sociálního bydlení pro děti ze sociálně ohrožených rodin. Poslední bod návrhu s názvem Lidské zdroje se zabývá potřebou nového vymezení sociální práce, zajištěním systému vzdělávání a supervize a standardy péče o ohrožené děti.

Na tento materiál naváže „Národní plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti“, který bude, dle tiskové zprávy, vládě předložen do 30. června 2009 a bude obsahovat již konkrétní úkoly včetně termínů pro jejich splnění.²⁹

---

²⁹ Tamtéž.

ZÁVĚR

Pobyt v dětském domově jako ústavním zařízením má na psychiku dítěte velký vliv. Díky citovému strádání a deprivacím vlivům, kterým je dítě v ústavu vystavováno, dochází k psychické deprivaci, a čím je pobyt dítěte v DD delší, tím jsou psychické následky výraznější.

Psychická deprivace je tedy vážné narušení psychického vývoje, může se projevit jak ve fyzickém a sociálním vývoji dítěte, tak v celé struktuře osobnosti, v chování, v sociálním začlenění, v celé životní orientaci.

Pro některé děti je již pobyt v porodnici začátkem série ústavních pobytů, která pokračuje kojeneckým ústavem a dětským domovem a končí až v dospělosti.

Existuje spousta důvodů, proč by dítě nemělo vyrůstat v dětském domově: děti v dětském domově nejsou v přímém kontaktu se skutečným životem - nachází se v umělém a nepřirozeném prostředí, ve velké a měnící se skupince dětí, chybí zde potřeba blízkého a bezpečného světa, potřeba důvěrného, stálého a bezpečného vztahu - tamní vychovatelé se mění a střídají, dítě tak nemá šanci naučit se budovat trvalé a citové pouto k někomu blízkému a naučit se žít ve společnosti s ostatními, nemůže skutečně rozvíjet svoji individualitu a není pro nikoho jedinečné - je jen jedno z mnoha dalších dětí, v jehož světě chybí lidé, pro které by mělo být tím nejdůležitějším dítětem na světě.

Přitom z mnoha výzkumů a studií (jak již bylo výše uvedeno) vyplývá, že má-li se dítě zdravě a zdárně vyvíjet, musí vyrůstat v prostředí stálém, emočně vřelém a dítěti srozumitelném. Takovým prostředím je dobře fungující rodina, ať biologická či náhradní. Dlouhodobější ústavní péče zanechává následky nejen krátkodobé, ale i dlouhodobé, a to téměř ve všech oblastech vývoje. Čas dětí probíhá rychlejším tempem

než čas dospělých – čím dříve rodinná péče započne, tím lépe. Včasná prevence a nalezení vhodného řešení situace ohroženého dítěte a rodiny je nejen účinnější než pozdější pokusy o nápravu a terapii, ale i ekonomicky úspornější („koruna vynaložená na prevenci má hodnotu sta korun vynaložených na nápravu a terapii“).

V nejlepším zájmu dítěte je mj. i to, aby o něm a o jeho rodině (ať již biologické či náhradní) rozhodovali lidé, kteří znají osobně, dobře a současně obě strany – dítě a případné náhradní rodiče. To je jedna z hlavních zásad sociální, týmové a interdisciplinární práce v oblasti NRP, proklamovaná již před lety v metodických materiálech MPSV. Podle dosavadní praxe se však o dítěti a jeho (případné náhradní) rodině rozhoduje pouze na základě posudků, nikoliv podle osobní znalosti – nejsou zde doopravdy hájeny zájmy dětí, což je proti duchu i literě Úmluvy o právech dítěte.

Alternativy, které v celém systému náhradní péče chybějí, jsou především ty, které by pomáhaly v dobách krize a ohrožení podpořit a sanovat původní biologickou rodinu dítěte. Přestože je na tento nedostatek poukazováno již více než 10 let, nebyly dosud provedeny kroky potřebné k zodpovědné přípravě této profesionální pěstounské péče – „podpůrné rodinné péče“, což je termín, který byl navržen na základě mnoha diskusí a konzultací.

Podle dostupných informací však nabýváme dojmu, že v České republice vyrůstá řada dětí již od raného věku i přes možnost umístění v náhradní rodině v ústavech, což je příčinou jejich následné deprivace, nevědomosti o reálném světě za branami ústavních zařízení a tím i ztíženého uplatnění ve společnosti po ukončení pobytu.

Dětem by mělo být především umožněno, aby vyrůstaly v prostředí, které bude co nejvíce podobné rodinnému – což by jednoznačně neměl být ústav.

*Naslouchejte svým dětem,
třebaže jsou malé*

*„Naslouchejte svým dětem, třebaže jsou malé, protože na jejich tvářích ještě můžete číst
stopy úsměvu, který jim dali andělé.*

*Když je držíte za ruku, nespěchejte na ně, jděte jejich tempem, protože vás chtějí vyléčit
ze spěchu.*

Nedávejte jim dárky, ale darujte se jim vy sami.

Dárky jsou záminkou, abyste se jim nemuseli darovat.

Vydejte se jim do rukou, protože mají moudrost, kterou jste dávno ztratili...

*A naslouchejte vašim dětem, když dospívají. Velkou část zdi, kterou v těch dnech mezi
vás stavějí, neskládají ze svých cihel, ale z vašich.*

Nepožadujte od nich věci, které už sami neděláte.

Pokud jste moudří, bude vám stačit, že jste sami sebou.

*A pokud nejste, neutiskujte je omezeními, aniž byste jim ukázali cíl. Raději jim odhalte,
co je krásné, a získáte víc, než kdybyste poukazovali na nebezpečí možných pádů.*

Netrapte se, jestli nebudou respektovat pravidla, podle kterých je vychováváte.

Ve skutečnosti by se třásly strachy, kdyby taková pravidla neexistovala.

Přestoupením si ověřují jejich pravost.

Jindy tak chtějí naopak vyvolat vaši výčitku, aby se přesvědčily, že je milujete.

Jestliže vás zraní, je to proto, že jste jim odhalili svou zranitelnost. Nebo protože jste jim dávali, aniž byste je naučili dávat.

Někdy vás opustí s bouchnutím dveří, ale i když je uvidíte mizet v dáli, jejich lodě jsou plně naložené dary vašich dobrých slov, k nimž se při první bouři uchýlí.

Jste rozsévači, kteří na jejich pole sejí, ne ženci, kteří jejich úrodu sklízají.

A vaše poslání spočívá v neustálém obdarovávání, i když vás bude ostří jejich svobody řezat do dlaní.

Vítr opět ztichl, třebaže nepřestával vát. Pokračoval až po chvíli:

"Svým dětem naslouchejte také, když dospějí. S údivem zjistíte, že vás překonaly, že jejich loď zdolala všechny první útesy a že před nimi zůstal ten nejnebezpečnější: vy.

Budou je totiž volat cesty, které neznáte, a slepě jim v nich budete bránit.

Ale rostlina je od toho, aby rodila, ne aby své plody schraňovala.

Považujete své plány za větší, než jsou plány Života?

Nebraňte jim tedy.“

(Stefano Biavaschi, "Prorok větru". Karmelitánské nakladatelství, 2002)

Vysvětlivky

- i chování disociální = nepřiměřené, ale zvládnutelné a vhodnými pedagogickými postupy zvládnuté. Vyskytuje se nejčastěji v rodinné a školní výchově, např.: kázeňské přestupky, neposlušnost, vzdorovitost, lži a odmítání kontaktu s některými lidmi
- ii chování asociální = většinou chybí sociální citění jedince, patrná odlišnost od průměru, např.: nadměrná lhavost, podvádění, krádeže, ztráta zájmu o školu a výuku, záškoláctví, toulavost, přespávání mimo domov, žádný nebo malý pocit viny při přestupcích, členství v závadové skupině, volba nevhodných kamarádů, agresivita, napadání, šikanování a terorizování mladších a slabších spolužáků, trápení zvířat, ničení věcí, nedostatek soucitu. Tyto problémy mají většinou trvalý charakter a často vzestupný trend (útěky, toxikománie, krádeže...)
- iii Tento projekt zjišťoval počet a charakteristiku dětí do tří let umístěných do ústavní péče bez rodiče na dobu delší než tři měsíce. Výzkum v 33 evropských státech byl doplněn hodnocením kvality ústavní péče v devíti partnerských státech: Dánsku, Francii, Maďarsku, Polsku, Rumunsku, Slovensku, Řecku, Turecku a Velké Británii. Bylo odhadnuto, že přibližně 23 099 dětí do tří let je institucionalizovaných (11 dětí na 10 000). Mezi státy byly výrazné rozdíly v podílu (od 0 do 60 na 10 000) a důvodech ústavní péče.

Existovaly také obrovské rozdíly v dostupnosti alternativních způsobů péče o dítě od neexistence pěstounské péče a obnovy rodiny až po výlučné užívání těchto postupů u znevýhodněných dětí. Je tomu tak i přes to, že se prokázalo, že ústavní péče stojí 1,5krát až 3krát více než náhradní rodinná péče. Množství mezinárodních adopcí, které některé státy používají jako řešení institucionalizace, by mělo – spíše než rozvoj náhradní rodinné péče v jednotlivých státech – vyvolávat obavy jak u států původu, tak u přijímajících států. Hodnocení partnerů doložilo velké rozdíly mezi ústavami v počtu zaměstnanců, fyzickém prostředí, přeplněnosti, čistoty a hygieny, kvality sociálních zařízení, možnostech her a odpočinku a v pracovním nasazení a uspokojení pečovatелů. Existovala ale výrazná pozitivní korelace mezi vysokými hodnotami těchto ukazatelů a úrovní stimulace a individualizace péče o dítě.

Seznam použité literatury

- BIDDULPH, S. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. Praha: Portál, 2006. ISBN: 80-7367-192-1.
- CAMPBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. Praha: Návrat domů, 2001, ISBN: 80-85495-63-5.
- KOVAŘÍK, J. *Šťastné dítě bez šťastných rodičů?* Katolický týdeník č. 13/2004.
- MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002.
- MATĚJČEK, Z. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum, 1997.
- MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: SPN, 1978.
- MATOUŠEK, O. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2003.
- MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2002.
- MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*.
- NOUWEN, H. *Chléb na cestu*. Praha: Karmelitánské nakladatelství.
- PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 1998.

Sborník:

Wolf, J. Co dítě potřebuje nejvíce, s. 170-171, *Výchova a práva dítěte na prahu tisíciletí*-ze Sborníku příspěvků z 8. konference ČPdS v Brně.

Publikace:

Děti z ústavů! Staženo dne 16. 12. 2008 z adresy <http://www.llp.cz/cz/publikace/prava-v-souvislostech/deti-z-ustavu--p107>.

Časopisy:

Jelenová Zdena, *Občanské noviny*, 23.4. 2004.
Příloha NRP, *Děti a My* 3/2005.

Internet (dostupné na World Wide Web):

psychoanalytický týdeník.cz
encyklopedie.seznam.cz
archiv.noviny.mpsv.cz
fod.cz
adopce.com
archiv.noviny.mpsv.cz
aktualne.cz
mpsv.cz
uzis.cz

Televizní dokument:

Děti bez lásky – i s láskou.